

Зміст

I. Вступ: методологія дослідження.....	01
II. Сприйняття України фаховим середовищем.....	05
III. Сприйняття української культури та її місця у світовому контексті	20
IV. Особливості співпраці з українською стороною у сфері культури	37
V. Висновки та рекомендації.....	50
Додатки	56

I.

Вступ: методологія дослідження

Дане дослідження покликане виявити ставлення та очікування угорської фахової аудиторії до України, української культури та можливостей співпраці з Україною у сфері культури, освіти, науки, громадянського суспільства. Воно є частиною комплексного проекту, який охоплює 7 країн, визначених у Стратегії Українського інституту (далі - УІ) на 2020-2024 рр. як пріоритетні та важливі на 2020-2021 рр. Дослідження проводилося протягом липня-грудня 2020 року. Його результати буде покладено у основу подальшого планування напрямів, проектів та форматів роботи УІ, представників української культурної та дипломатичної сфери.

Увесь комплекс досліджень покликаний вирішити п'ять ключових завдань:

- З'ясувати поточне сприйняття України та української культури за кордоном, виявити специфіку окремих країн та культурних інституцій;
- Виявити очікування від України у сфері культурної дипломатії та попит на український культурний продукт;
- Окреслити можливі напрямки співпраці з Україною у сфері культури, освіти, науки, громадянського суспільства;
- З'ясувати поточне сприйняття УІ як агента культурної дипломатії України та виявити очікування від УІ у сфері культурної дипломатії;
- З'ясувати сприйняття цільовою аудиторією (далі - ЦА) окремих українських культурних феноменів.

Цільова аудиторія дослідження – це фахова аудиторія у сфері культури, освіти, науки, громадянського суспільства та культурної дипломатії за кордоном,

розділена на 7 підгруп:

- «Ключові агенти» – індивідуальні представники: фахове середовище, представники сфери культури, освіти, науки, громадянського суспільства (мінімум 3);
- «Ключові агенти» – інституційні представники: керівники провідних інституцій культури, освіти, науки, громадянського суспільства у ключових містах інших країн (державні та недержавні агенти) (мінімум 3);
- Представники владних інститутів відповідної країни, що опікуються культурою, освітою, наукою, громадянським суспільством, закордонними справами (міністерства, муніципалітети ключових міст, парламентські комітети тощо) (мінімум 3);
- Представники дипломатичного корпусу: послы інших країн в Україні (чинні та колишні) та послы і культур-аташе України в інших країнах (чинні) (мінімум 3);
- Представники міжнародних організацій, програм та інституцій (принаймні 1);
- Представники українського фахового середовища за кордоном (мінімум 3);
- Представники української діаспори (не є представниками українського фахового середовища за кордоном, але є активними учасниками громадського та/або культурного життя у діаспорі) (мінімум 3).

Тематично дослідження було спрямоване на фахову аудиторію зі сфер музичного мистецтва, візуального мистецтва, кіномистецтва, художньої літератури, академічних досліджень, перформативних/театрального мистецтва, освіти та громадянського суспільства. У цьому розрізі дослідження допомагає визначити, які ЦА є пріоритетними, легко або важко досяжними, з якими меседжами до них слід звертатись, в яких напрямках краще докладати зусиль у царині культурної дипломатії.

Основним методом дослідження були глибинні експертні інтерв'ю (далі - ГІ) з представниками цільової аудиторії, що проводилися польською або українською мовами. ГІ проводилися за опитувальником, що містив близько 20 питань. Вони стосувалися визначення спонтанних асоціацій респондентів з Україною, їхньої оцінки щодо сприйняття України у ширшому фаховому середовищі та серед населення Польщі загалом, їхньої зануреності в український культурний контекст та думок щодо найперспективніших напрямів співпраці, досвіду співпраці з українськими колегами, основних джерел

знань, оцінки української культурної дипломатії тощо. Серед іншого, в ході інтерв'ю проводився замір рівня ознайомленості респондентів з 72 українськими культурними феноменами. Таке оцінювання проводилося за принципом ротації: у рамках кожного інтерв'ю респонденту пропонували оцінити своє знайомство з 24 феноменами з 72 (обраними за однією з шести ротаційних схем), що дозволило отримати достатню для якісно-кількісного аналізу кількість оцінок.

Загалом у Польщі було проведено 21 інтерв'ю, з них 4 з індивідуальними ключовими агентами, 4 з інституційними ключовими агентами, 3 з представниками владних інституцій. 3 з представниками дипломатичного корпусу, 1 з представником міжнародних інституцій, 3 з представниками українського фахового середовища за кордоном, 3 з представниками української діаспори. Відповідно до структури опитувальника, респондентів просили не лише висловлювати власні думки та позиції, а й спробувати сформулювати свою інтерпретацію ставлення ширшої фахової спільноти та польського суспільства загалом.

Пошук респондентів здійснювався з використанням контактів експертів-співробітників Українського інституту; контактів експертів-співробітників компанії InMind та Європейської дослідницької асоціації ERA; методом «снігової кулі»: завдяки рекомендаціям та контактам респондентів, залучених у дослідження; а також за допомогою відкритих джерел (платформи, довідники).

Для охоплення якомога ширшого спектру думок і забезпечення збалансованості, під час відбору респондентів особлива увага приділялась **принципу різноманітності**:

- залучалось не більше однієї особи з однієї інституції (одного структурного підрозділу у випадку розгалужених інституцій);
- по можливості залучались експерти з різних регіонів країни;
- опитувались експерти і з досвідом безпосередньої взаємодії з українською стороною, і без такого досвіду;
- залучені експерти виявляли різний ступінь лояльності до України та українських агентів культурної дипломатії.

Інтерпретуючи результати дослідження варто додатково наголосити, що на запрошення дати інтерв'ю переважно відгукувались фахівці, які мають порівняно більше інформації про Україну і більше цікавляться Україною, тож його не можна вважати зрізом думок широких фахових кіл.

Насамкінець варто зазначити, що дослідження має пошуковий характер. Зі-

браний у ньому спектр думок різних груп фахової аудиторії, отримані інсайти та інтерпретації дозволять сформулювати гіпотези для перевірки у майбутніх кількісних дослідженнях УІ на тему сприйняття України та української культурної дипломатії за кордоном.

II. Сприйняття України фаховим середовищем

1. Основні асоціації з Україною

Україна викликає у респондентів позитивні, яскраво-емоційні та нерідко історично-географічні асоціації. Вони з одного боку відображають численні пов'язання України і Польщі, в тому числі спільною історією з її славним і трагічними сторінками, присутністю України в польській літературі, поезії, образотворчому мистецтві. З іншого боку, асоціації респондентів виказують їхній інтерес та досвід взаємодії з сучасною Україною.

Серед наведених респондентами асоціацій переважають категорії з позитивною конотацією, які можна об'єднати в такі асоціативні «гнізда»:

Родинні зв'язки, тісний емоційний зв'язок з Україною

Асоціації, що супроводжуються вираженим позитивним емоційним забарвленням, яке, по суті, стає самостійною цілісною асоціацією з Україною. Не тільки українські, а й польські респонденти мають численних предків, родичів, друзів в Україні; деякі польські респонденти називають Україну «другою Батьківщиною». Наприклад, родинний маєток одного з респондентів знаходиться на території сучасної України; бабуся та дідусь іншої респондентки жили поблизу кордону. До цієї ж категорії можна зарахувати асоціації польських респондентів, професійна діяльність яких тривалий час безпосередньо пов'язана з Україною, польсько-українськими відносинами.

Близькість України та Польщі

Асоціації, які відображають близькість України та Польщі – «братерство», «сусід»; «спільна історія».

Особливості національного характеру українців

Милі, гостинні люди», «щирість», «працьовитість», «вміння досягати своєї мети».

Суспільно-політичні, економічні процеси в сучасній Україні

Група, в якій зосереджена найбільша кількість наявних асоціацій з негативним забарвленням, пов'язаних з політичними, економічними, інфраструктурними викликами України: «анексія Криму», «війна на сході України», «олігархія», «хабарництво/ корупція», «невизначеність, яким шляхом йти», «погані дороги», «відсутність сортування сміття». Однак у цій же групі присутні асоціації, які відображають демократичні прагнення українців: «демократія», «свобода», «Майдан/Революція гідності».

Географічні образи України

Більш конкретні та візуальні для українських респондентів, більш узагальнені – для польських: «Київ/київські пагорби», «Дніпро», «християнство», «Львів», «гарні міста», «гарні краєвиди», «велика країна/ масштаб/ розмах».

Асоціації з історичними феноменами

«Київська Русь», «козаки», «Розстріляне відродження».

Асоціації у сфері культури

Вони є досить різноманітними, поодинокими, несистемними та пов'язані здебільшого з індивідуальними вподобаннями та унікальним досвідом респондентів. Відчутно більше культурних асоціацій наводять саме українські респонденти. Найбільше культурних асоціацій пов'язано з літературою («Василь Стус», «Оксана Забужко», «Тетяна Малицька», «Тарас Шевченко», «Леся Українка», «Іван Франко») та музикою («Dakh Daughters», «ДахаБраха», «Бумбокс», «Вакарчук», «сучасна етно-музика», «український хоровий спів»). У сфері кіно згадувалася асоціація з кінострічкою Єжи Гофмана «Вогнем і мечем». У сфері театру згадувався «український театр» без уточнень та «режисер Андрій Жолдак». Зрештою, асоціації пов'язані з наукою – це «Корольов», «космос», «сфера ІТ». Асоціюється з Україною і смачна національна кухня.

2. Загальне ставлення до України

Розмірковуючи про загальне ставлення польської аудиторії до України, практично всі опитані експерти характеризують його як «неоднорідне». З одного боку, це можна пояснити територіальною близькістю та тісними відносинами обох країн, як в історичному розрізі, так і в сучасності; двосторонні стосунки мали і мають і позитивні, і негативні аспекти. З іншого боку, на думку респондентів, погляд на Україну професійних середовищ більш позитивний і збалансований, ніж думка громадськості.

Особливості ставлення фахового середовища

Більшість польських фахівців, які зголосилися взяти участь у дослідженні, мали досвід або планують співпрацювати з українською стороною у різних сферах. Особливості їхнього ставлення до України і українців пов'язані з професійним досвідом, мистецькими вподобаннями, подекуди сімейним походженням з України. Втім, польські респонденти відзначають одну спільну рису: у професійних середовищах, які вони представляють, **превалює позитивне сприйняття України та погляд на неї передовсім через призму професійної співпраці.**

«Люди, які професійно займаються українською тематикою, як правило, оцінюють ситуацію в Україні більш позитивно, ніж широка громадськість»

— представник владних інститутів.

Так, у багатьох польських експертів є досить позитивний досвід співпраці з українцями. Вони декларують зацікавленість до співпраці з Україною або ж її інтенсифікації у майбутньому на індивідуальному та інституційному рівнях. Респонденти підкреслюють свій інтерес до українського мистецтва (авторів, творів, мистецьких напрямів) та культури загалом та до політичних подій в Україні. Інтерес до політичної та культурної сфери взаємопов'язані: за словами окремих респондентів, зацікавленість українським мистецтвом зростала після хвиль політичних змін в Україні – Помаранчевої революції та Революції гідності. Розповідаючи про враження від знайомства з українським художнім мистецтвом, українськими фільмами та театральними виставами, творами сучасних українських письменників, які демонструються на літературних або художніх виставках, фестивалях у Польщі, експерти вбачають великий по-

тенціал для спільної роботи, поєднання новаторства сучасного мистецтва з більш академічними напрямками.

Серед нечисленних негативних аспектів українсько-польської співпраці польські респонденти найчастіше згадували корупцію, яка поширена в Україні та впливає на її імідж як партнера, а також на недостатнє фінансування з боку України проєктів у сфері культури – як власне українських, так і спільних міжнародних, що гальмує розвиток взаємодії. Згадуються також бюрократичні перепони, однак, за словами польських експертів, вони характерні і для України, і для Польщі.

Однак позитивне ставлення польської професійної спільноти проходить через випробування подіями в Україні і Польщі останніх років та дискурсом польських ЗМІ про небезпеку українського націоналізму. Деякі польські та українські експерти акцентували увагу на змінах політичної ситуації в Польщі, особливо протягом останніх 5 років, які опосередковано і нерідко негативно впливають на відносини з Україною та її сприйняття у Польщі. Йдеться про перемогу консервативної партії «Право і Справедливість» на парламентських та президентських виборах 2015 та 2020 року, яка зумовила цілий ряд змін у суспільно-політичному та соціокультурному вимірах внутрішньої та зовнішньої політики Польщі.

Так, загальний тренд до «поправішання» починає відчуватися навіть в академічних колах. За словами респондентки з академічного сектору, попри те, що в академічних колах переважають ліберально налаштовані фахівці, за останні 10 років, а особливо з 2014-2015 року, «помінялася атмосфера», значно посилюється «праве крило». В результаті академічні кола стають дедалі менш гнучкими і готовими до діалогу, перебувають «більше в окопах, ніж в діалозі».

Особливості ставлення ширшої аудиторії

В загальнонаціональному дискурсі представлені різні думки, але тут «зміна атмосфери» у відчувається більше, ніж в професійному середовищі, передовсім через вплив медіанаративів, які з одного боку, небагато приділяють уваги ситуації в сучасній Україні, а з іншого схильні поширювати негативні стереотипи.

«На жаль, що стосується громадської думки – вони [політичні групи і медіа] не приділяють особливої уваги ситуації в Україні, і тому більшість значущих змін, що відбуваються в цій країні, таких як реформи після Майдану

та модернізація української держави, не привертають увагу громадськості. Я думаю, що в основному привертають увагу історичні проблеми, на які сильно впливає медіа-повідомлення та висловлювання деяких політиків, які насправді взяті зі ЗМІ»

— представник владних інститутів.

Недостатня увага польських ЗМІ до подій в сучасній Україні формує тривожний тренд, на який вказують окремі польські і українські респонденти: Україна залишається невідомою країною для більшості пересічних поляків, польське суспільство мало знає і майже не цікавиться Україною, а тому і не має особисто сформованого ставлення до країни-сусіда. Іноді необізнаність або індиферентність поляків до подій в Україні викликає здивування серед українців, які живуть і працюють в Польщі:

«Вони не усвідомлюють деталі, мало знають про війну на Донбасі, або, можна сказати, що не знають зовсім. Наприклад, не розуміють, що війна відбувається не на всій території України...»

— представник українського фахового середовища за кордоном.

Роль ЗМІ важлива не тільки в загальному контексті негативного чи позитивного ставлення до України, а й тому, що вони можуть викликати зацікавленість, збільшити або зменшити поінформованість про певні українські історичні або сучасні події та постаті. Серед тем, які часто згадуються у польських ЗМІ, респонденти перераховували українські політичні події загалом, політичний популізм, тему Криму та кримських татар, наближення України до ЄС, проблеми українських фермерів. Однак для нашого дослідження важливо, що, зі слів респондентів, тема українських культурних феноменів у польських медіа майже не зустрічається.

Головні теми, що визначають сприйняття України в Польщі

Загалом можна виділити три основні теми, навколо яких формується неоднорідне сприйняття України у Польщі: політичні події в Україні, українська імміграція до Польщі, спільна історична спадщина.

Політичні події в Україні

Респонденти найчастіше згадували Помаранчеву революцію та Революцію гідності, війну на сході України та анексію Криму як події, які привернули особливу увагу польської аудиторії до України. Також респонденти говорили про євроінтеграційні інтенції України, прагнення до здобуття незалежності від впливу Російської Федерації, які знаходять підтримку і солідарність з боку польської аудиторії. Нерідко така солідарність переходить в усвідомлення спільності зовнішньополітичних інтересів України та Польщі у питанні протистояння/недопущення військової агресії з боку Росії. Звідси позитивне ставлення до України і українців, які здобувають незалежність і свободу від Росії і вибудовують на своїх теренах демократію в форматі, відмінному від польського, завдяки більшій свободі, більшому плюралізму, «меншій зосередженості на історії, меншій ролі релігії і церкви». Революційні події створили українцям імідж борців за свободу, за словами одного з респондентів, «колективного Че Гевари».

Українські і польські експерти, які більш прискіпливо спостерігають або знають Україну, відзначають риси, які позитивно відрізняють її від Польщі. На їхню думку, етнічна та мовна різноманітність, релігійна свобода, яка існує в Україні, надає переваги для розвитку країни та національної культури.

«Моє фахове середовище бачить, що Україна – це інша концепція держави, яка має право на існування і має дуже багато переваг. І ця нетиповість, наприклад, для поляків, того, що в Україні розмовляють різними мовами, що є стільки етнічних груп, що етнічний єврей може стати президентом. В Польщі це неможливо, наприклад, і це є цікавим»

– представник українського фахового середовища за кордоном.

З іншого боку, респонденти наводили приклади все більш виразного прояву «антиукраїнських» настроїв на рівні польської влади та у ЗМІ. Так, на думку однієї з польських експерток, польське суспільство більш прихильно та жваво сприйняло Помаранчеву революцію в порівнянні з Революцією гідності, протягом та після якої в польському публічному дискурсі почали з'являтися наративи «небезпеки українського націоналізму». На думку окремих респондентів, польські політики діють у двох напрямках – на міжнародному рівні

допомагають Україні, а у польському медійному просторі продовжують роздмухувати історичні конфлікти:

«Дуже багато було розмов про небезпеку українського націоналізму, про, умовно, «бандеризацію». Одне слово, ці страхи, ці демони, яких розбудили політики з корисливою метою отримати більше голосів. На жаль, ці дії принесли дуже прикрі наслідки для сприйняття українців польськими громадянами. Констатую це з великою досадою, з великою прикрістю...»

– Оля Гнатюк, професорка, Києво-Могилянська Академія та Варшавський університет.

Політичні питання очікувано є основною темою зацікавлення експертів відповідного спрямування. Представники влади та дипломатичного корпусу цікавляться насамперед змістом та успішністю реалізації реформ, децентралізацією, економічною ситуацією в Україні, боротьбою з корупцією. У цьому контексті залишається значний простір для негативних оцінок. Опитані респонденти відзначали загальну політичну та економічну нестабільність України, зокрема періодичні політичні кризи, бідність, корупцію; неоднозначно оцінювали нинішню українську владу. Один з представників владних інститутів відзначив схильність сприймати Україну як недостатньо надійного партнера через випадки недотримання українською стороною попередніх домовленостей щодо співпраці. Для частини польської аудиторії відтак Україна асоціюється з розрухою, економічним колапсом, поганими дорогами, занедбанними будинками, бідністю загалом. Один з польських експертів зазначив, що у польському суспільстві поширена думка, що Україна є країною, яка досі формується, та поки не пройшла той шлях у суспільно-політичному, економічному розвитку, який вже пододала Польща. Однак у стосунку до сфери мистецтва така точка зору вже вважається нерелевантною: українське мистецтво характеризується як абсолютно співставне з польським за якістю та рівнем розвитку.

Українська міграція в Польщі

Очікувано, що загальне сприйняття України та українців все помітніше формують численні українські мігранти у Польщі. На присутність в націо-

нальному дискурсі теми заробітчанства вказують всі експерти, незалежно від професійної сфери. Респонденти зауважували **різні, часом суперечливі аспекти сприйняття** української міграції польським суспільством.

З одного боку, вони звертали увагу на стереотипне сприйняття українських мігрантів як дешевої робочої сили, відзначали занепокоєння об'ємами української міграції, виражену розповсюдженість та помітність української мови у сьогodenній Польщі, соціальні та побутові проблеми, які нерідко виникають у колах мігрантів. Внутрішньополітичний інформаційний дискурс здатен посилити негативне сприйняття населенням напливу до Польщі українців-заробітчан. Досі зустрічаються стереотипи 90-х років про грабіжництво, кримінал і небезпеку з боку українців.

З іншого боку, респонденти згадували Вроцлав як місто концентрації українських ІТ-спеціалістів, посилалися на досить позитивне загальне ставлення до українських мігрантів у частини населення Польщі як до «працьовитих», «спокійних» людей, відзначали позитивний вплив української трудової міграції на розвиток польської економіки, проводили паралелі між українською міграцією до Польщі та польською міграцією до Німеччини. Йдеться про те, що до Польщі мігрують не лише прості «заробітчани», що працюють в полях і на будівництві, а й «білі комірці» - менеджери, фахівці сфери ІТ, лікарі, представники творчої інтелігенції, а також студенти. Їхня поява змінює стереотипи про українок як «хатніх робітниць», а українців як тих, хто може працювати тільки на будівництві чи виконувати важку сільську роботу.

Респонденти з обох країн зауважують, що від України очікується підтримка та організація взаємодії з трудовими мігрантами та закордонними українцями. На «відсутність довгострокової спланованої державної політики щодо закордонних українців» (їхній правовий статус з точки зору України, питання сплати податків, пенсійне забезпечення, подвійне громадянство, освіта українських дітей) вказують українські організації в Польщі, і деякі польські експерти. Останні також вважають, що заробітчанами з української провінції, де життя важке і немає можливостей для розвитку, потрібна системна допомога з боку української держави для того, щоб попередити про можливі зловживання з працевлаштуванням в Польщі з боку фіктивних фірм. В цьому контексті і українські (з більшою емоційністю), і польські респонденти зазначали, що наразі залученість української сторони у ці питання сприймається як недостатня і підкреслювали важливість системної діяльності української сторони на державному рівні. І українські, і польські експерти вказували на важливість акцентування позитивного впливу української міграції на економічний розвиток Польщі.

Представників української діаспори особливо хвилює **проблема освіти укра-**

їнських дітей за кордоном, які майже не мають можливості вчити рідну мову і долучатись до материнської культури.

«Є державна програма, вона раз виконується, раз не виконується, не зрозумілі її механізми, незрозуміло взагалі, які акценти вона ставить...»

– Олександр Пустовий, директор, Українська суботня школа в Варшаві.

Представник української діаспори відзначає, що попри те, що Конституція гарантує громадянам України освіту незалежно від їхнього місця проживання, у Польщі немає українських аналогів британських, полоністичних чи навіть російських шкіл, що функціонують зокрема при посольствах.

«Тисячі українських дітей виїжджають за кордон, і в кращому разі вони потрапляють в українські школи вихідного дня, в гіршому разі – вони втрачені не тільки для української системи освіти, а й взагалі «випадають» поза український культурний простір... Вони і там ще чужі, і тут вони вже чужі...»

Спільна історія України і Польщі

Теми, пов'язані зі спільним історичним спадком, останніми роками активно висвітлюються у ЗМІ та впливають на взаємне сприйняття в обох країнах. Очікувано, ті чи інші історичні події та явища можуть оцінюватись неоднозначно та навіть суперечливо і кожною з країн (коли йдеться про офіційну позицію країни щодо певної історичної проблематики), і різними аудиторіями та експертами всередині кожної країни. Найбільш гарячі питання і розходження стосуються подій періоду Другої світової війни, зокрема масових вбивств польського населення на Волині («Волинська трагедія»/ «Волинська різанина»), перегляду кордонів Польщі та СРСР внаслідок Другої світової війни, примусового переселення українців та поляків, оцінки діяльності ОУН та УПА. Більш важливим та політично інструменталізованим цей дискурс є в сучасній Польщі, і часом він здатен впливати на сприйняття України загалом.

«Не всі підтримують великий вплив українських мігрантів, не всі підтримують політику промування України і допомоги Україні... Тобто є багато поляків, які хочуть певного розрахунку, які хочуть перепросин. Щоб підтримувати на міжнародній арені вони хочуть спочатку розібратись з тим, як в минулому виглядали наші стосунки, щоб Україна зробила домашню роботу, щоб Україна більше усвідомила великі помилки, яких припустилась, щоб можна було це все пропрацювати і йти далі»

– представник українського фахового середовища за кордоном.

Тому на думку багатьох респондентів, важливо продовжувати працювати з історичною площиною: глибше опрацьовувати та переосмислювати історичні події, досліджувати їхні причини та контекст; шукати взаємозв'язки та подібні тенденції в історії обох країн; розвінчувати міфи та стереотипи; вибудовувати двосторонній діалог між країнами щодо цих питань. Як зауважив один з респондентів, Україна будує свою історіографію *«із запізненням»*, а побудова національної історіографії з позицій власного народу є складним питанням. Польські історики добре знають, що таке *«будувати власну історіографію, а потім відпрацьовувати борги»*.

Експерти-дослідники звертають також увагу на **тему спільної культурної спадщини**, яка залишилась після зміни кордонів після Другої Світової війни, примусового переселення українців і поляків у 1940-1950х роках. На їхню думку, пошук фінансування на утримання і розпорядження спільною спадщиною є проблемою, яку необхідно обговорювати і вирішувати разом, адже спадщина може бути чинником *«економічного і культурного розвитку»*.

Окрім згаданих основних тем, частина респондентів серед культурних агентів та представників дипломатичного корпусу додатково наголошували на важливості промоції української культури серед польської аудиторії, налагодження українсько-польської співпраці у цьому напрямі, виходу за межі української спільноти у Польщі на ширшу польську аудиторію, активних дій та зрушень у сфері культурної дипломатії України, донесення важливих для

України меседжів. На підтвердження цієї тези можна навести і спостереження представниці фахового середовища Польщі про брак асоціацій з українською культурою, і результати цього дослідження. Як вже зазначалося вище, серед наведених польськими респондентами асоціацій з Україною порівняно мало культурних феноменів, а ті з них, що згадуються, є поодинокими та здебільшого обумовлені індивідуальним досвідом і вподобаннями. Саме культура дає можливість ознайомитись з сьогоденням України, здатна вплинути на її образ у сприйнятті іноземною аудиторією, продемонструвати автентичність та унікальність, багатокультурність України.

Теми, пов'язані з Україною, які характеризуються експертами як потенційно цікаві

Польські і українські експерти мають доволі суголосні уявлення щодо потенційно цікавих тем, пов'язаних з історією, сучасними проблемами і культурою України. Польські експерти більш детально говорили про теми, що стосуються українсько-польських відносин в минулому та спільних культурних досягнень. Українці натомість звертали увагу на освіту, міграцію та гендерну рівність. На думку респондентів, до потенційно цікавих тем для представлення в ЗМІ належать (поранжовані за частотою згадок):

Сучасні політичні виклики України

(за спостереженнями багатьох респондентів, активність висвітлення та обговорення цих тем у публічному дискурсі останнім часом суттєво знизилась, відчутно бракує інформації)

- тема війни на Сході України, окупація Криму;
- тема змін в Україні після Революції гідності, особливостей розвитку України за останній час, окремих реформ (наприклад, децентралізації)
- тема міграції, зокрема системної політики України, її відповідальності перед українцями-мігрантами, користь від українсько-польської міграції в історичних категоріях і сьогодні.

Спільна історія

(йдеться і про важливість дослідження складних та неоднозначних, з точки зору двосторонніх відносин, історичних подій та явищ, і про роботу з історичними феноменами з позитивною конотацією)

- польсько-українські стосунки в минулому і польська минувшина у Західній

Україні, у Львові; історія території сучасної Західної України загалом;

- колонізація давньої України Польщею і важливість об'єктивного висвітлення цієї теми;
- ставлення до спільної історії: підтримка поляків з боку армії Петлюри та Варшавська битва як приклад історичного феномену, який свідчить про важливу взаємодію між Україною та Польщею та об'єднання зусиль;
- історія Другої світової війни, ОУН та УПА, Волинська трагедія/Волинська різанина, Степан Бандера і «бандерівці» в польській та українській історіографії;
- присутність Польщі і поляків в культурі і науці України XIX-XX століття;
- постаті, чиє життя та/або творчий шлях пов'язані з обома країнами: наприклад, воєвода Адам Кисіль, поет, драматург Юліуш Словацький, поет, есеїст, драматург Збігнєв Герберт, українські сюжети на картинах Юзефа Брандта тощо.

Сучасна українська культура і медіа

- **феномен багатокультурності в Україні;**
- **українське кіномистецтво** (ігрове кіно та серіали, документальне кіно)
- розвиток сучасного українського **театру**;
- **сучасна література і літератори:** респонденти підкреслювали інтерес до сучасної української літератури в Польщі і важливість підтримки перекладів української літератури. Серед популярних у Польщі авторів згадувались Оксана Забужко, Юрій Андрухович, Сергій Жадан. Також, за словами однієї з респонденток, перспективною є робота з творчістю Василя Стуса, яка здатна створити цікаву розповідь про Україну;
- **автентична і сучасна музика** (згадувались музичний етно-гурт ДахаБраха, театральнo-музичний гурт Dakh Daughters, а також більш «нішеві», згідно з характеристикою однієї з респонденток, колективи Karbido, який співпрацює з Юрієм Андруховичем, та DagaDana);
- **робота з медіа** в контексті підтримки європейської інтеграції України; фінансування проєктів в сфері ЗМІ та підтримки регіональних медіа; боротьби з російською пропагандою і фейками про «бандерівців»;
- **українська кухня.**

Туризм в Україні

(представлення туристичного потенціалу та інфраструктури України, підвищення попиту на туристичне дослідження України з огляду на спільну історичну спадщину країн. Деякі респонденти зауважують, що комунікацію про туристичні можливості України варто посилити меседжем про безпеку подорожей Україною та локалізацію війни на сході країни)

Освіта

- професійний підхід до навчання музиці, танцю, вокалу;
- інклюзивна освіта та проблема толерантності;
- фінансування вищої освіти та підтримка українських студентів у вищих навчальних закладах Польщі (пільги, допомога у вирішенні проблем з документами, оплата навчання);
- адаптація молоді, яка переїжджає до Польщі, напрацювання програм для молоді.

Фемінізм та гендерна рівність в Україні, зокрема жіночий досвід у контексті війни.

Країни, які викликають фаховий інтерес респондентів

Україна посідає важливе місце серед країн, які фахівці включають до кола своїх професійних інтересів. Вона вважається перспективною для співпраці країною-сусідкою і безпосередньо пов'язана з професійною діяльністю окремих респондентів.

До інших країн, які викликають фаховий інтерес опитаних експертів, передовсім, належать територіально близькі до Польщі країни через близькість і подібність економіки, культури, історії, активність, спільність позицій у низці питань, сприятливі умови для співпраці:

- **Країни Вишеградської групи** – Чехія, Словаччина, Угорщина як країни-сусідки та важливі партнери.
- **Країни Східної Європи та Балтії**, зокрема Литва та Латвія – які сприймаються як близькі, зокрема історично та культурно. Так, у співпраці з Литвою, де мешкає численна польська меншина, здійснюється чимало проєктів, зокрема освітніх.
- **Білорусь** – ще одна сусідня країна і цікавий об'єкт для дослідження поточних політичних процесів, специфіки національної ідентичності білорусів.

По-друге, професійно цікавими для респондентів є країни, які вважаються впливовими у тих чи інших аспектах. Серед них:

- **Німеччина, Франція, Велика Британія, США, Канада** – країни, які мають помітний вплив та формують тренди у різних сферах. Серед іншого, Велика Британія цікава завдяки розвинутій театральній сфері, Франція – завдяки освітній, а Італія – через **Рим та Апостольську столицю**.
- **Росія**, рідше – **Китай** як країни з помітним впливом на міжнародну політику.
- Зрідка також згадувалася Грузія, Туреччина (в контексті розвитку туризму та інфраструктури відпочинку), **країни Центральної Азії** (Казахстан, де проживає чисельна польська діаспора, Узбекистан).

III.

Сприйняття української культури та її місця у світовому контексті

1. Сучасна культура України та культурна спадщина України — обізнаність, зацікавленість, загальна характеристика.

Характеризуючи місце культури України у світовому контексті, експерти демонстрували різні оцінки та погляди залежно від походження. Якщо для опитаних експертів-українців українська культура – це явище, яке «*споконвіків існує на мапі світу*», її знають, впізнають, поважають, то польські колеги висловлювались більш обережно. Вони підкреслювали самобутність української культури, яка є цікавою не тільки для фахівців, однак зауважили, що **українська культура у загальносвітовому контексті є поки невпізнаною, а відомими є лише поодинокі українські митці завдяки їхній якісній, видатній творчості.**

На думку одного з польських культурних агентів, хоча українська культура є певною мірою виокремленою, водночас вона міцно пов'язана з європейською культурою; схожу паралель можна провести і щодо зв'язку між українською та польською культурами, які одночасно є подібними та унікальними. Так, за словами одного з представників дипломатичного корпусу, у світі спостерігається домінування західноєвропейської культури (Великої Британії,

меншою мірою Німеччини та Франції), в той час як культури України та Польщі, за поодинокими прикладами, поки не спромоглися досягти відповідного рівня. Водночас, на думку іншого експерта,

«У світі зараз панує певна заміна культури пост-культурою, і Україна у цьому сенсі дуже виграє, але їй з великими труднощами доводиться пробиватися на світовий ринок, хоча потенціал вона має великий».

Загалом польські культурні агенти характеризують українську культуру як **затребувану та потенційно цікаву** для польської аудиторії. В першу чергу, так відбувається завдяки **історичним зв'язкам та спільному досвіду**, який переживали українці та поляки у минулому, **родинним зв'язкам** з Україною, **значній кількості українців, які постійно або тимчасово проживають у Польщі**. Представник владних інститутів провів паралель з зацікавленістю українською культурою серед поляків в минулому: наприклад, перед Другою світовою війною надзвичайно популярною була гуцульська культура, рівень інтересу до якої був неспівставний з незначною чисельністю цієї етнографічної групи українців.

Як вже згадувалося вище, цікавість до українського мистецтва в польському суспільстві зростала після двох революційних хвиль в Україні – Помаранчевої революції і Майдану. Однак Україна не змогла використати шанс концентрованої уваги до країни, її історії і культури, і тому, попри згаданий потенціал, **справжнього сформованого попиту на українську культуру в Польщі немає**. А ті, хто має долучатися до формування попиту – фахові польські журналісти і медійники – мало знають про українські культурні постаті і досягнення, мало цікавляться культурою сусідньої країни, а тому їм важко зацікавити українською культурою і свою аудиторію, пересічних поляків.

Українська культурна спадщина

Наразі, і це підкреслюють українські респонденти, **впізнаваною в Польщі Україну робить вишиванка та фольклор, тобто українська культурна спадщина**, яка потужно просувалась протягом багатьох десятиліть як втілення української культури. Якщо взяти до уваги, що інші сфери культури, окрім класичної опери і балету, не отримували такої ж підтримки і просування, то Україна власне і є впізнаваною завдяки фольклору, це те, що виділяє її культуру з-поміж інших.

Однак фольклор, який представляється як візитівка української культури, іноді приймає нав'язливі форми так званої «шароварщини» і замість захоплення викликає відчуття втоми у тих, хто за своїми професійними обов'язками бере участь у офіційних подіях, які супроводжуються концертами колективів, що представляють українську культурну спадщину в традиційних формах. Іноді народні пісні у виконанні професійних колективів сприймаються як неавтентичні.

Натомість, на думку іншого польського експерта, українське музичне автентичне мистецтво справляє помітне враження «глибинним розумінням людської природи». На підтвердження цієї тези респондент навів приклад виступу гурту «ДахаБраха» у Вашингтоні, який вразив та заінтригував американську публіку музичною культурою, про яку їй раніше не було відомо.

Зрештою, на думку польських експертів і українців, які проживають за кордоном, надмір фольклору обмежує знайомство з сучасною українською культурою:

«Більшість поляків бачать Україну в основному крізь призму фольклору (народні пісні, футболки з вишивкою тощо). Вона більше асоціюється з народним мистецтвом, ніж із сучасним мистецтвом»

- Анджей Стельмашевич, член міської ради м. Гданськ, засновник Фонду «Гданська спільнота».

Сучасна українська культура

Знайомство з сучасною українською культурою в Польщі, а відтак зацікавленість і попит поступово формуються. На думку українських респондентів, в Польщі існує величезний запит на українську культуру, зокрема, через те, що українська діаспора зростає і її зацікавлення не обмежуються тільки роботою та заробітками. На переконання найбільш оптимістичних українських респондентів, українська культура вже є помітною та знаною у Польщі, переходить з локального рівня на європейський та світовий.

З іншого боку, представник української діаспори зауважує, що на більшості заходів за участі українських митців або їм присвячених переважає саме українська аудиторія, тож варто активніше працювати з польською аудиторією. Саме в польському середовищі попит на українську культуру треба

формувати, і тут відкривається величезне поле для діяльності громадських об'єднань в сфері культури, які мають виступати її провідниками, передовсім в середовищах, де існує взаємодія між двома державами, та на рівні міжнародних культурних об'єднань.

Профільні польські експерти висловлювались про сучасну українську культуру в позитивному ключі. Відзначалась відкритість українських митців та свобода поглядів і художніх концепцій в кіно і театрі, бажання говорити «про найболючіше і важке» в кіно і літературі, щиро показувати свою історію. Однак, іноді такі підходи залишають враження, що українські артисти більше зосереджені на політичній тематиці. Нетипова для Польщі багатоетнічність та багатомовність українців видається експертам перевагою сучасної української культури, а польській аудиторії подобається емоційна насиченість українського музичного і кіномистецтва.

Польські респонденти з різних творчих секторів, які здійснювали спільні проєкти з Україною, **обізнані про стан сучасної української культури перш за все у своїх сферах.** Досвід дозволяє їм говорити, що український театр, музика, кіно, візуальне мистецтво, література знаходяться на європейському рівні, а культура загалом є близькою і подібною до польської культури. Респонденти, професійно не залучені до сфери культури, - дипломати та представники владних структур - позитивно згадували українську оперу, класичний вокал та балет, але вагались надати більш детальну характеристику сучасній українській культурі.

Обізнаність та перспективи промоції окремих напрямків української культури в Польщі

Кіно

Загалом експерти відзначають активний розвиток українського кіномистецтва, фахівці з різних сфер вказували на те, що **українське кіно з'явилося на фестивалях, стало помітним**, а це – найкращий шлях для представлення і промоції країни. Так, на фестивалі UKRAINA! Festiwal Filmowy у 2019 році були показані стрічки «Додому», «Гуцулка Ксеня».

Один з респондентів відзначив режисера Сергія Лозницю та його фільм «Щастя моє», який було відібрано до основного конкурсу Каннського кінофестивалю; за словами експерта, який згадав цього українського режисера, кінострічки про війну на сході України та складне життя в країні чинять помітний вплив на глядачів.

Високу оцінку польських експертів отримав Одеський міжнародний кінофес-

тиваль, який, за словами одного з респондентів, є великим майданчиком, на якому зустрічаються українські та іноземні фахівці у сфері кіно: українські – мають змогу ознайомитись з найкращими фільмами світу, іноземні – переглянути та оцінити найкращі українські фільми у складі журі.

Музика

Найбільший прорив в польське культурне середовище здійснює сучасна українська музика, яка легше, ніж інші культурні напрямки, долає можливі бюрократичні та інші перепони.

Фахівці з різних секторів називали українські гурти і українських виконавців, яких можна почути в Польщі (за кількістю згадувань: гурти «DakhaBrakha», «Dakh Daughters (характеризуються як «добрий експортний продукт»); Святослав Вакарчук і «Океан Ельзи», співачки alyona alyona та Джамала, ОНУКА, «Vivienne Mort», «Бумбокс», а також згадувались українські музичні гурти, засновані переважно у 90-х роках: «Мандри», «Плач Єремії» і його соліст Тарас Чубай, «Тартак»; «сестри Тельнюк», «Karbido»; «DagaDana» (колектив виріс в результаті співпраці між українською співачкою, Богданою Винницькою, і польською співачкою Дагмарою); MARUV. Однак не всі гурти промотуються у радіоефірі, що обмежує кількість їхніх прихильників.

Література

Найбільш впізнаваною частиною сучасної української культури в Польщі на думку польських експертів з різних сфер, зараз є література останніх трьох-чотирьох десятиліть. Один з респондентів стверджує, що якщо фахівці обговорюють культуру, то йдеться здебільшого про українську літературу. Серед досягнень в сфері культурної взаємодії згадувалася діяльність Українського інституту книги, який представляє твори нових українських письменників на фестивалях в Польщі (наприклад, книгу Гаськи Шиян «За спиною»). Оксана Забужко, Сергій Жадан, Юрій Андрухович, рідше Таня Малярчук згадуються, як наразі найвідоміші в Польщі українські автори. Респонденти відзначають доцільність подальшого просування в Польщі цих авторів, а також Софії Андрухович, Наталі Сняданко, Андрія Бондара, Петра Яценка, підкреслюють необхідність загалом розвивати переклади з української мови та підтримувати видання книг.

Образотворче мистецтво

Діяльність PinchukArtCentre допомогла відкрити для Польщі художницю Анну

Звягінцеву, художника Нікіту Кадана, групу «Р.Е.П» (Революційний Експериментальний Простір), яка виникла після Помаранчевої революції і поєднала представників візуального мистецтва. Польським поціновувачам образотворчого мистецтва також відомі сучасні українські митці Микола Рідний і Вова Воротньов. В Гданську знаходиться «SAVCHENKO GALLERY» відомого українського художника Сергія Савченка.

Театр

Український театр польськими фахівцями цієї сфери характеризується здебільшого як класичний, а не постмодерністський/сучасний. Польські фахівці вважають, що спільні проєкти в сфері культури, зокрема, театральні проєкти потребують оновлення форм, а для цього необхідно співпрацювати з українським авангардними та експериментальними театрами, адже вони існують і є привабливими і сучасними. Однак відзначається творчість режисера Андрія Жолдака, участь представників української театральної сцени на Шекспірівському фестивалі у Гданську.

Українська кухня

Характеризується як модна, помітна, подобається польській аудиторії. На думку одного з представників дипломатичного корпусу, саме національна кухня є одним з елементів народної культури, який можна легко експортувати.

Згадані респондентами виклики для посилення присутності сучасної української культури в Польщі:

- Для літератури головним викликом є брак перекладів. Окрім невеликої групи письменників, твори яких перекладають, кого запрошують на книжкові виставки і фестивалі, які є впізнаваними в Польщі (Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Сергій Жадан, Ірена Карпа) українська література залишається «незнайомою землею».
- Для театру головною перепорою є консерватизм академічних театрів і велика кількість бюрократичних інституцій і фінансових обмежень для участі сучасних театрів у міжнародних театральних фестивалях.
- Художні твори потребують відповідних приміщень для виставок і дозволів на переміщення через кордон, що суттєво ускладнює представлення в Польщі українського образотворчого мистецтва різних періодів. Наводився приклад неможливості представлення творів з Львівської національної

галереї мистецтв через те, що запропоноване для виставки приміщення не відповідало нормам.

- Дуже незначною за тематикою і обсягом, а іноді неактуальною є інформація про українську культуру в польських медіа, які, як зазначалось вище, більше зосереджені на політичних темах.
- Експерти зауважують, що через брак фінансової підтримки спільні наукові дослідження щодо становлення та розвитку класичної і сучасної української культури в польсько-українському і світовому контексті майже не проводяться.
- Головною проблемою обмеженого попиту на український культурний продукт є брак фінансування культурних проєктів з боку української держави. Про це кажуть польські експерти, які представляють різні сфери культури, та представники інших цільових груп дослідження (дипломатичного корпусу, владних інститутів, української діаспори). Брак грошової підтримки української культури з боку держави призводить до того, що нові проєкти в культурній сфері, які польська сторона погоджується здійснювати разом з Україною, здебільшого передбачають, що польським партнерам доведеться взяти на себе всі видатки. Це гальмує розвиток культурної співпраці і негативно впливає на відносини партнерів. Відповідаючи на питання щодо **попиту на сучасну українську культуру в Угорщині**, більшість опитаних експертів зауважували: **не може бути попиту на те, що є невідомим**. Нерідко в цьому контексті також звучали коментарі, що українська сторона (часом йшлося про дипломатичні представництва, часом – узагальнено про державні інституції та профільні міністерства) не сприймається як достатньо активна у представленні української культури в Угорщині.

Можна підсумувати, що **головною причиною «відсутності» української культури на світовій мапі**, а також обмеженості знань про її сучасний стан у Польщі є **брак інформації про її минуле і сучасність або укоріненість стереотипів про фольклор як головну ознаку української культури**. Відсутність послідовної роботи з представлення і просування в світі найкращих досягнень українських митців різних сфер і жанрів на сучасних інформаційних майданчиках породжує ситуацію, коли з українською культурою виникає «мало асоціацій». Відтак варто цілеспрямовано працювати в напрямі формування попиту на українську культуру в Польщі, активніше її промотувати (наразі помітним є брак промоції), популяризувати, розвивати, **інвестувати більше фінансових ресурсів у цей напрям**. Так, за словами одного з польських культурних агентів, важко зацікавити культурою, яка є мало званою. Відповідно, важливим є **розвиток культурної дипломатії в Польщі**. Щодо

того, яку культуру варто популяризувати – масову чи елітарну – думки респондентів розділилися. Втім респонденти акцентують увагу **на важливості роботи з різними аудиторіями та врахування їхніх потреб та специфіки** (масова аудиторія, молодь, українська діаспора у Польщі, тощо).

2. Результати оцінки запропонованих культурних феноменів

З метою оцінки загального ступеня залученості експертів в український культурний контекст, респондентам під час інтерв'ю були запропоновані для обговорення 72 феномени української культури, перелік яких включав визначні події в суспільно-політичному житті України, культурні явища різного порядку та імена видатних культурних та політичних діячів. Під час інтерв'ю кожний експерт оцінював 24 феномени з 72, а саме визначав, наскільки йому знайомий даний феномен, а також з якою країною він передусім асоціюється. Таким чином передбачався аналіз рівня обізнаності із культурними феноменами, а також чи сприймаються феномени як суто українські або їх належність до української культурної сфери з точки зору опитаної аудиторії є неоднозначною.

Після обробки результатів оцінки феноменів були розподілені за чотирма групами: відомі, відносно відомі, маловідомі і невідомі респондентам. Водночас феномени були охарактеризовані за приналежністю до України або інших країн відповідно до того, як про це думають респонденти. Як показав аналіз результатів, не всі феномени асоціюються з Україною, а деякі помилково відносяться до країн, яких не існувало в ті часи, коли культурний діяч жив та творив (їдеться, наприклад, про Шолома Алейхема, який асоціюється з Ізраїлем).

Таблиця, подана нижче, включає аналіз основної групи феноменів, щодо яких респонденти демонстрували принаймні мінімальну обізнаність. Досить часто респонденти не визначали, з якою країною асоціюється той чи інший феномен. Таблиця з повним переліком та оцінкою феноменів подана у Додатку 1.

ВІДОМІ, АСОЦІЮЮТЬСЯ
ПЕРЕВАЖНО З УКРАЇНОЮ

Бахчисарайський палац

Леся Українка

Григорій Сковорода

Чорнобильська катастрофа

Сергій Жадан

Голодомор

Херсонес

Олег Сенцов

Майдан

Київська Русь

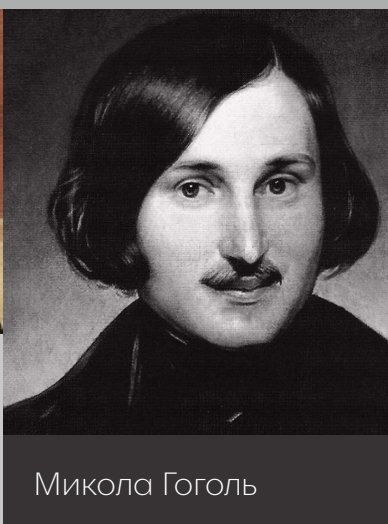

Оксана Забужко

ВІДОМІ, АСОЦІЮЮТЬСЯ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

Казимир Малевич

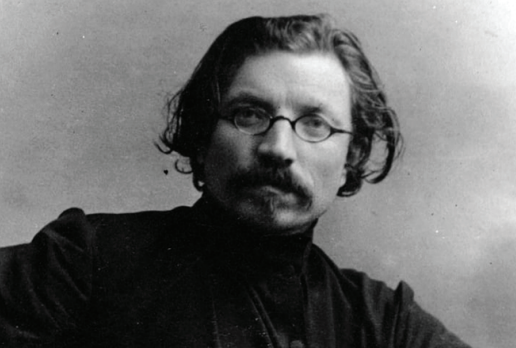
Микола Гоголь

Щедрик

Сергій Параджанов

Шолом Алейхем

Кобзарська традиція

Борщ

Козаки

**НАЙБЛИЖЧА ЗОНА РОЗВИТКУ:
ВІДНОСНО ВИСОКИЙ РІВЕНЬ
ЗНАННЯ**

Бойчукізм

Софіївський собор у Києві

Українське декоративно-ужиткове мистецтво

«Тіні забутих предків» С. Параджанова

Марія Примаченко

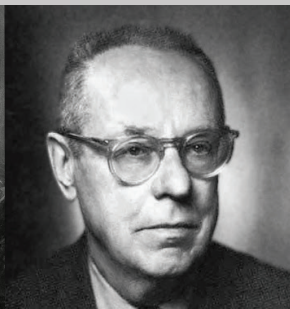
Бабин Яр

Володимир Горовиць

Іван Мазепа

Георгій (Юрій)
Шевельов

Скіфи

Лесь Курбас та Театр «Березіль»

Олександр Довженко

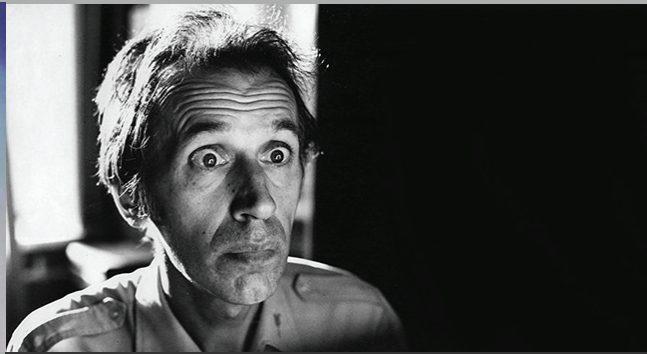
Кримська війна (1853-56)

Йозеф Рот

Сергій Корольов

Валентин Сильвестров

Кіра Муратова

Кіра Муратова

Агатангел кримський

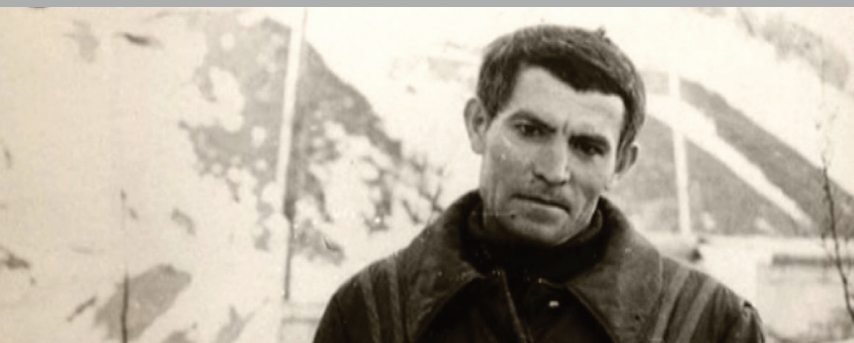

Серж Лифар

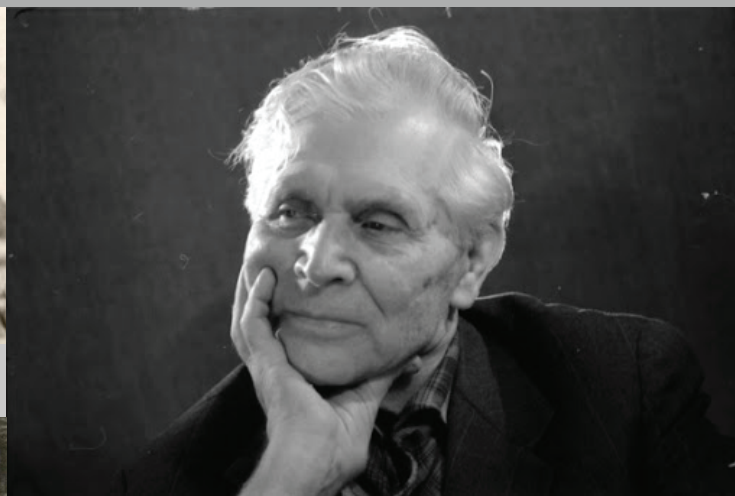

"Розстріляне Відродження"

**МАЛОВІДОМІ: ВИМАГАЮТЬ
ЗНАЧНОГО РЕСУРСУ ДЛЯ
ПРОСУВАННЯ**

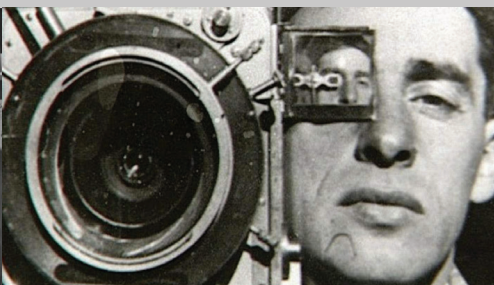
Василь Стус

Іван Кавалерідзе

Андрій Курков

Дзиґа Вертов

Дмитро
Бортнянський

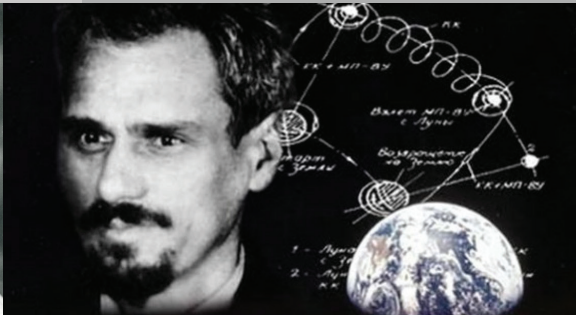
Анна Київська

Яків Гніздовський

Георгій Нарбут

Юрій Кондратюк

Український авангард 1910-1920 рр.

МАЛОВІДОМІ: ВИМАГАЮТЬ
ЗНАЧНОГО РЕСУРСУ ДЛЯ
ПРОСУВАННЯ

Броніслава Ніжинська

Михайль Семенко

Софія
Крушельницька

Давід Бурлюк

Олександр Архипенко

Олександра Екстер

Василь Єрмилов

Експерти запропонували додати до цього переліку:

Видатні постаті

(у сфері філософії, літератури, архітектури, образотворчого мистецтва, музики, спорту)

- Письменників, поетів, філософів, мовознавців – Тараса Шевченка, Лесю Українку, представників «Розстріляного відродження», Василя Стуса, Юрія Шевельова, Сергія Жадана, Оксану Забужко, Ірену Карпу**
- Польських художників або художників, які мають польське коріння, творчий шлях або життя яких на зламі ХІХ-ХХ століття було пов'язане з Києвом, а саме: Вільгельма Котарбінського, Михайла Врубеля. Також вартою уваги є Софія Налепинська-Бойчук.
- Архітектора Владислава Городецького.
- Режисерів Олександра Довженка**, Юрія Ілленка, Сергія Лозницю.
- Гурт ДахаБраха.
- Спортсменів братів Кличків та Андрія Шевченка.

Історичні події та історичні постаті:

- Кримську війну** – в контексті опрацювання, переосмислення історичних подій, важливості розуміння ролі кожного з народів, які брали участь в цих подіях, пошуку паралелей з подіями в нещодавньому минулому та сьогодні.
- Симона Петлюру.

Політичні процеси ХХ сторіччя та політичних мислителів:

- Українських політичних мислителів, які працювали на межі української і польської культури – В'ячеслава Липинського і Ольгерда-Іполита Бочковського. За словами Олі Гнатюк, професорки НаУКМА та Варшавського університету, це два чільних мислителі, один з яких представляє український консерватизм, а інший – український соціалізм ліберального штибу. При цьому обидва походили з польських сімей, але зовсім в Польщі не відомі, хоча мали би бути відомі.
- Дисидентський рух в Україні в 60-80-х роках ХХ століття – за словами одного з респондентів, є темою, про яку «має знати світ».

Усталені видатні прояви української культури:

- Кобзарська традиція¹
- Петриківський розпис¹

Українські досягнення:

- Українська авіація та літак «Мрія».
- Кавові фабрики у Львові.

Варто **виокремити з феноменів**, запропонованих респондентами, ті, що є особливо важливими для українсько-польських культурно-історичних зв'язків, зокрема, через **польське етнічне походження деяких видатних людей**:

- Згадані вище постаті Городецького, Липинського, Котарбинського, Налепинської-Бойчук.
- Зв'язки Університету Святого Володимира у Києві з Кременецьким/ Волинським ліцеєм та діяльність польських викладачів у цьому університеті в середині XIX століття, серед яких зокрема був Александр Міцкевич, рідний брат відомого польського поета Адама Міцкевича.

Українські і польські респонденти більш обізнані або щодо культурних феноменів України, які просувались протягом багатьох років, або щодо тих, які присутні в інформаційному полі сьогодні. Відчувається брак обізнаності щодо феноменів в сфері української науки, філософії, образотворчого мистецтва, літератури різних періодів XX сторіччя. Є потреба у визначенні способу представлення постатей, які також асоціюються з іншими країнами, наприклад: Миколи Гоголя, Казимира Малевича, Сергія Параджанова, Шолома Алейхе-ма, Йозефа Рота, Сержа Лифаря, Сергія Корольова, Броніслави Ніжинської та національних символів – борщу і «Щедрика».

Відзначимо, що **знання про українські культурні і наукові феномени потребує значного ресурсу для просування**. Особливості біографій видатних українців, їхній внесок в європейську культуру і науку, пов'язаність діяльності і творчості з заглибленням в історичний український, радянський, загальноєвропейський контекст – все це може привабити і зацікавити польську спільноту.

¹ Пропозиції від респондентів, які не побачили цих імен в своїх переліках через ротацію феноменів.

IV. Особливості співпраці з українською стороною у сфері культури

1. Наявний досвід співпраці та його характеристика

Практично всі респонденти дослідження мають досвід співпраці з іншою стороною, переважно оцінюють його як позитивний, а відтак налаштовані на втілення нових проєктів у майбутньому. Така співпраця здійснювалася у всіх секторах та аудиторіях дослідження у найрізноманітніших форматах: кіно- і театральні фестивалі, концерти, тижні української культури, літературні зустрічі, художні виставки. При цьому, українські респонденти більшою мірою були сфокусовані за проєктах та заходах, організованих для або за участі української діаспори та дипломатичних представництв України (прикладом, заходи з представлення українських народних ремесел, святкування Дня Незалежності, Дня Державного Прапора, кінопокази, концерти). В той же час польські експерти в деталях згадували різноманітні міжнародні проєкти та програми.

Перелік названих респондентами спільних культурних подій та заходів, які були здійснені та мали успіх

(включає лише частину з тих подій, що відбулися у сфері української культурної дипломатії в Польщі останніми роками):

У сфері перформативних мистецтв

- **«УКРАЇНСЬКІ ВЕЧОРИ» у Театрі Польському (Варшава)** – цикл подій, що відбувались у 2015-2018 роках з метою представлення польській аудиторії історії України та українців ХХ століття, зокрема через презентацію біографій.

Серед таких подій:

- **«УКРАЇНСЬКІ ВЕЧОРИ: Надія Суровцева» (2015)** – читання «Спогадів» української громадської діячки, історикіні, авторки Надії Суровцевої;
- **«УКРАЇНСЬКІ ВЕЧОРИ: Було так приємно, було тихо ... знову сором. Червоний голод» (2018)** – вистава, створена з використанням окремих спогадів, свідчень та документів, відібраних із книги Енн Епплбаум «Червоний голод», яка реконструює події Голодомору в Україні 1932-1933 років в музичному супроводі українсько-польської музикантки Роксани Вікалюк.

Цей проєкт здійснювався на волонтерських засадах і характеризується респондентами як успішний. Його партнерами були: Посольство України в Республіці Польща та громадська організація «Об'єднання українців Польщі».

- **Музична програма «Дорога зі скла»** сестер Тельнюк у Театрі Польському в рамках циклу «ГОСТІ У ПОЛЬЩІ», що була представлена у 2017 році.
- В рамках втілення спільних театральних проєктів варто відзначити **участь українських театрів у Гданському Шекспірівському фестивалі**. Так, у 2020 році за підтримки Українського інституту та Консульства України у Гданську планувались покази вистав українських театральних колективів у рамках цього фестивалю, однак плани було скасовано через пандемію COVID-19.

У сфері музики

Багаторічна співпраця Польського товариства електроакустичної музики з Асоціацією електроакустичної музики при Національній спілці композиторів України та її головою композиторкою Аллою Загайкевич. Зокрема з 2020 року почалась реалізація їхнього спільного проєкту **“Pandemic Media Space”** за участі Алли Загайкевич у ролі кураторки та Марека Холонєвського, президента Польського товариства електроакустичної музики, у ролі координатора з польської сторони. У проєкті беруть участь семеро українських та семеро

польських артистів, українські програмісти забезпечують функціонування проєкту. Його ідея – створення музичних композицій на базі різних видів даних – геолокаційних, екологічних, медичних тощо; також передбачено лекції та практичні заняття. Ініціатором є саме українська сторона. Проєкт здійснюється за підтримки програми Європейського Союзу House of Europe. Співпраця в рамках проєкту характеризується як надзвичайно вдала.

У сфері візуального мистецтва

- Співпраця з **PinchukArtCentre** в рамках 6-ї Премії **Future Generation Art Prize (2020 рік)** для молодих художників з усього світу. Один з респондентів дослідження, Даніель Музичук, керівник відділу сучасного мистецтва Музею мистецтва в Лодзі, брав участь у цій події у складі міжнародної відбіркової комісії, а також у 2012 році проводив в арт-центрі лекцію «Резонуючий простір. Польський саунд-арт», в рамках програми «Трансфер».
- Фонд «Гданська спільнота» (Fundacja Wspólnota Gdańska) організував у 2016 році **виставку «Єдність у різноманітності»** у Львівському палаці мистецтв. На виставці була представлена скульптура, графіка, живопис, кераміка митців-випускників Академії образотворчих мистецтв у Гданську (Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku). Планувалося продовження проєкту за фінансування фонду та організація тепер вже у Гданську експозиції робіт львівських митців. Однак захід було скасовано через неготовність української сторони проводити подію у запропонованих польськими партнерами виставкових залах.
- **Виставка «Анна Валентинович – героїня двох народів»** в інформаційно-виставковому центрі Музею Майдану у 2020 році. Захід було організовано з нагоди Дня Солідарності і Свободи у Польщі та присвячено народженій в Україні співзасновниці знаменитої профспілки «Солідарність».

У сфері кіномистецтва: кінофестивалі та спільні кінопроєкти

- Участь у різні роки одного з респондентів – Даріуша Яблонського, продюсера, режисера, президента Польської кіноакадемії (Polska Akademia Filmowa), в **Одеському міжнародному кінофестивалі** у складі міжнародного журі, на пітчінгах та конференціях в рамках кінофестивалю. Варто звернути окрему увагу, що після участі у кінофестивалі польський експерт став співпродюсером українсько-польсько-македонської стрічки «Коли падають дерева» (2018) української режисерки Марисі Нікітюк, яка була представлена у рамках конкурсної програми Panorama Berlinale на 68-му Берлінському міжнародному кінофестивалі. Кінострічка була номінована в рамках міжнародних та українських кінофестивалів та премій та отримала низку нагород.

- **Копродукційний проєкт України, Чехії та Польщі – 8-серійний детективний серіал «Принцип насолоди»** (режисер, продюсер Даріуш Яблонський), частина зйомок якого проходила в Одесі у 2018 році.
- **Копродукційний проєкт Польщі, України, Чехії, Франції – фільм «Номери»** за однойменною п'єсою Олега Сенцова (2020).
- Співпраця з Українською кіноакадемією, телеканалом «1+1».
- Фінансування фільмів Польським інститутом кіномистецтва (Polski Instytut Sztuki Filmowej).

У сфері літератури

- Проведення розлогих інтерв'ю та співпраця польської публіцистки та громадської діячки Ізи Хруслінської з **українськими інтелектуалами та громадськими діячами – Ярославом Грицаком, Оксаною Забужко, Йосифом Зісельсом, Петром Тимою**, що стали основою для серії книг, присвячених Україні («Український палімпсест. Оксана Забужко у розмові з Ізою Хруслінською», «Господи, Ти відкриєш уста мої... Йосиф Зісельс у розмовах з Ізою Хруслінською», «Розмови про Україну. Ярослав Грицак – Іза Хруслінська», «Великі творці України», «Діалоги порозуміння: українсько-єврейські взаємини»).
- Поетичний фестиваль у Гданську **«Європейський поет свободи»/ Europejski Poeta Wolności**, на який запрошуються українські поети (за сприяння Генерального консула в Гданську).

Освітні, професійні обміни

- Стипендійна програма **«Gaude Polonia»**, яка охоплює різні сфери – кіно, музику, літературу/ перекладацьку діяльність, візуальне мистецтво, фотографію, театр, художню, театральну, кіно критику, управління культурною спадщиною. Згадувалась одним з польських експертів у фокусі музичного мистецтва, зокрема можливостей навчання у Польщі, які отримують українські композитори в рамках цієї програми; іншою польською експерткою – у контексті кількості українців-стипендіатів програми: так, близько 60 українців отримали стипендію у зазначених вище сферах культури.
- Програма **Erasmus+**, яка згадувалась в контексті академічного обміну у 2020 році між фахівцями з Польщі (міста Вроцлав) та України (Києва та Львова). В рамках цієї програми Польщу відвідували Остап Мануляк, Юрій Булка, Мирослав Трофимук молодший та ін.

Кроссекторальні фестивалі

- **«Український тиждень у Гданську»** – фестиваль з представлення української культури, що об'єднує події у сфері візуального, музичного, перформативних мистецтв, кіно тощо. Організований у співпраці між Консульством України у Гданську, Посольством України у Республіці Польща та владними інститутами Польщі, іншими українськими та польськими інституціями у сфері культури та культурної дипломатії. Відбувався неодноразово; у 2019 році до події долучився Український інститут.
- Мультидисциплінарний фестиваль сучасної української культури **«Жовтень у Жовтні»**, який відбувався у Житомирі у 2018 році та включав у себе міжнародну конференцію та публічну програму. Респондентка, Александра Хаб'єра, головна фахівчиня з питань управління культурною спадщиною у Національному інституті культурної спадщини (Narodowy Instytut Dziedzictwa), виступила з лекцією «Використовуйте своє минуле, щоб створити майбутнє – спадщина як агент розвитку спільнот» та провела майстер-клас, присвячений плануванню підприємницьких проєктів, що стосуються нематеріальної культурної спадщини. Проєкт підтримувався Інститутом Адама Міцкевича, Посольством Нідерландів в Україні та реалізувався за підтримки Українського культурного фонду.
- **Wschód kultury** – серія фестивалів у трьох польських містах – Любліні, Жешуві, Білостоці, організованих польською інституцією Національний культурний центр (Narodowe Centrum Kultury) для налагодження культурної співпраці між містами Східної Польщі та країнами Східного партнерства. У рамках цих фестивалів відбуваються концерти, вистави, виставки, кінопокази. На них запрошують і українських митців.
- **«Львівський місяць у Вроцлаві»** (2016): комплексне представлення української культури (музики, візуального мистецтва, перформативних мистецтв, науки тощо) в рамках проєкту «Європейська столиця культури».

Проєкти, орієнтовані на поширення української мови

- Проєкти, присвячені створенню та **впровадженню аудіогідів українською мовою** у Музеї Другої світової війни та Європейському центрі солідарності у Гданську. Проєкти здійснено Українським інститутом за сприяння Консульства України у Гданську.

Проєкти, втілені/ підтримані організаціями української діаспори

- **Регулярні літературні зустрічі за участі українських авторів** (зазвичай тих, чиї твори перекладені на польську мову) – Тетяни Малярчук, Юрія

Андруховича, Оксани Забужко та інших авторів – в рамках Літературного клубу при Українському домі у Варшаві. Також, в **Українському домі у Варшаві** в рамках проєктів фонду «Наш вибір» відбуваються інші зустрічі з українськими авторами та інтелектуалами. Так, зокрема в цьому контексті згадували про зустріч з українським есеїстом, перекладачем, літературним критиком Олександром Бойченком.

- **JarmaROCK FEST** – щорічний фестиваль української культури (передовсім музики та перформативних мистецтв), орієнтований на українську діаспору та організований її осередками у Польщі.

Особливості і обмеження наявної співпраці

Ініціативу, організацію та фінансування проєктів часто беруть на себе польські культурні інституції. Іноді ініціатива виходить від української діаспори, зокрема, від **«Українського дому»**, благодійної української організації в Варшаві, яка об'єднує українську діаспору, та від дипломатичних українських представництв (Посольства, консульств, зокрема Генерального Консульства України в Гданську). У деяких моментах відзначається важливість і продуктивність співпраці з місцевою владою (наприклад, відкриття вулиць, скверів названих на честь українських діячів у Польщі, з останніх прикладів – відкриття скверу Марка Безручка, присвячене річниці Варшавської битви 1920 р.)

Проблемою, яку згадала більшість респондентів, є **обмеженість фінансових ресурсів**, характерна для **української сторони**. Постійний брак фінансування з української сторони спричиняє неможливість здійснення яскравих спільних проєктів, ініційованих з України, і є помітним бар'єром для майбутньої співпраці. Наприклад, один з респондентів вказує на неочікуване припинення фінансування **Української суботньої школи у Варшаві** з боку Міністерства закордонних справ України, що змушує школу шукати інші джерела фінансування. Є очікування більшої активності та фінансового залучення з боку України: залучення українськими інституціями фінансів з власного бюджету чи пошуку інших джерел фінансування для реалізації проєктів у різних сферах.

Негативним моментом співпраці з українськими інституційними агентами є **бюрократія**, тривалість та складність досягнення домовленостей, а надто бюрократичні перепони, які виникають у разі залучення у проєкт українських бюджетних коштів (зокрема щодо організації приїзду українських фахівців до Польщі – придбання квитків, звітування за витрати тощо). **Інші проблемні моменти у комунікації з українськими інституціями** включають брак зворотного зв'язку від українських партнерів (наприклад, відсутність відповідей на офіційні запити), іноді непунктуальність та нестачу досвідчених фахівців (зу-

стрічаються ситуації, коли українська сторона не може фахово презентувати свої ідеї).

Відтак, українські і польські респонденти, які мали досвід комунікації з офіційними установами, намагаються уникати співпраці з ними через бюрократичне затягування процесів. Експерти воліють працювати напряду з українськими діячами культури, літераторами, художниками, музикантами або з меценатами через їхніх представників/менеджерів. Це стосується, зокрема і «Українського дому у Варшаві», який фінансує свої проекти, має досвід співпраці з українськими діячами культури, зокрема, літераторами, а не з інституціями/представниками культурної дипломатії України.

Втім хоча часом **домовленості з індивідуальними українськими агентами зручніше та ефективніше налагоджувати безпосередньо**, серед респондентів лунали думки про **важливість і навіть першочерговість розвитку інституційної співпраці**, яка в перспективі може бути більш сталою, адже працівники можуть змінюватися, а напями та пріоритети роботи інституцій зберігаються.

Назагал респонденти відзначають брак інституції з української сторони, яка **б сприяла пошуку українських інституційних та індивідуальних партнерів, організації домовленостей та співпраці між країнами у сфері культури, допомагала в організації заходів.**

2. Перспективи співпраці

Польські та українські респонденти з оптимізмом дивляться в майбутнє українсько-польської культурної співпраці. Розробляючи нові проекти, респонденти відзначають необхідність **визначити інтереси різних польських аудиторій і сегментувати попит**, тому що смаки і вподобання різні: хтось піде на польсько-українську оперету, а хтось – на реп-концерт, комусь буде цікавою художня виставка, ще комусь – історія чи наука.

«Полякам цікаво, вони ходять на українські концерти, я співала зазвичай балади, з мого досвіду це було цікаво здебільшого старшим людям. В глобальному розумінні – людям було б цікаво слухати те, що буде відповідати їхнім смакам»

– представниця українського фахового середовища у Польщі.

Як польські, так і українські експерти звертають особливу увагу на перспективність форматів роботи, які передбачають можливість обміну досвідом, започаткування та налагодження міжнародних професійних контактів або безпосередню співпрацю між українськими та польськими фахівцями в рамках спільних проєктів.

- **Спільні українсько-польські проєкти:** вистави, виставки, наукові дослідження, навчальні курси та лекції, конференції, круглі столи та інші формати фахових зустрічей, започаткування спільних українсько-польських фондів. На думку опитаних польських експертів, спільні проєкти сприяють досягненню кращого порозуміння між країнами.
- **Молодіжні, освітні, професійні, культурні обміни, резиденційні програми** (в тому числі відкриття художніх, письменницьких, наукових резиденцій в Україні) вважаються вкрай перспективним форматом усіма респондентами, адже дають можливість іноземним фахівцям безпосередньо ознайомитись з культурним середовищем України, започаткувати професійні контакти.
- **Представлення української культури за кордоном** через виставки, вистави, концерти, публікації, переклади, фестивалі, кінопокази, презентацію туристичного потенціалу України. Окремі респонденти висловлюють очікування щодо регулярності подібних заходів з представлення української культури за кордоном та підтримки їх на державному рівні.
- **Участь України у масштабних міжнародних подіях:** фестивалях, конференціях тощо.

Українські та польські експерти називали ідеї проєктів та напрями роботи в окремих сферах та напрямках, які, на їхню думку, важливо впроваджувати і розвивати. Серед них:

Мистецькі сфери

- **спільний простір** у великих містах для українсько-польських виставок, історичних інсталяцій, представлення творчості хорових і театральних колективів;
- **взаємний обмін** для прийняття артистів з України в Гданську, відрядження гданських митців до України – ідея експерта, яка може бути відтворена і в інших містах;
- **музично-танцювальні концерти**, які продемонструють сучасну українську музику широкому загалу; такі **формати будуть цікаві для молоді**;

«Запрошення сучасних театрів, балетних модернових труп забезпечить видовищність та зацікавленість публіки»

– представник фахового середовища Польщі.

- **спільні симфонічні концерти** із запрошенням виконавців, диригентів з обох сторін та виконанням найкращих творів польських та українських композиторів;
- **пошук нових облич для представлення в Польщі**; респонденти згадували в цьому контексті письменників Петра Яценка, Софію Андрухович, Ірену Карпу, Гаську Шиян, Надійку Гербіш, режисерок Марисю Нікітюк і Марину Вроду. Бар'єром є брак фінансування.

Освіта і наука, культурна спадщина

- **Молодіжні обміни, організація спільних українсько-польських освітніх проєктів** на культурну тематику.
- **Круглі столи** та інші формати фахових зустрічей для митців, письменників та поетів, представників інших сфер культури України та Польщі.
- **Професійні подорожі та спільні польсько-українські наукові проєкти** у сфері культури, історії, дослідження культурних та історичних пам'яток. Приклади подібних проєктів, які виринали в ході інтерв'ю: книга про Надію Суровцеву як представницю української інтелігенції; представлення історії різних регіонів України – Маріуполь (про життя людей після депортації), Черкащина, Хортиця; представлення історії скіфів тощо; наукові і публіцистичні матеріали українських авторів, присвячені дослідженню історії двосторонніх відносин, історичній спадщині України та Польщі;

«Йдеться про те, щоб налагоджувати діалог на рівних, паритетних умовах. Оскільки не може бути мови про паритетні умови через дуже слабке фінансування української науки. Тобто українські колеги їдуть до Польщі на посади, а не навпаки... Потрібно створювати такі майданчики, умови для організації не тільки конференцій, а спільних великих проєктів»

– Оля Гнатюк, професорка НАУКМА та Варшавського університету.

- Проєкти, присвячені окремим аспектам **роботи з культурною спадщиною** у різних форматах (обміни, професійні подорожі, навчальні курси та лекції, дослідження тощо), в тому числі сфокусовані на монетизації роботи з культурною спадщиною.
- **Співпраця між архівними фондами України та Польщі.**
- **Школа та курси української мови**

Партнери для співпраці

- Як правило, польські експерти висловлюють інтерес до співпраці з тими українськими культурними агентами, з якими мають попередній позитивний досвід співпраці. Нижче перелік усіх згаданих **українських інституційних агентів, з якими польські експерти хотіли б працювати в майбутньому:**
- у сфері візуального мистецтва – PinchukArtCentre;
- у сфері кіномистецтва – Національний центр Олександра Довженка (Довженко-Центр), Одеський міжнародний кінофестиваль, Українська кіноакадемія, продакшн-компанія Стар Медіа;
- у сфері перформативних мистецтв – є загальний запит на співпрацю з авангардними експериментальними театрами як більш сучасними та цікавими;
- у сфері літератури – Книжковий арсенал у Києві;
- у сфері управління культурною спадщиною – місцева влада України та організації, які відповідають за охорону культурної спадщини;
- у сфері громадянського суспільства: співпраця з українськими медійними агенціями у проєктах, присвячених розвитку демократичного суспільства (наприклад, підтримка доступу дітей до інформації, розвиток лідерських навичок тощо);
- державні інституції у сфері культури та культурної дипломатії – Український інститут, Український культурний фонд.

Серед індивідуальних українських агентів у цьому контексті згадувались художники Анна Звягінцева та Микола Рідний (обговорюється закупівля їхніх робіт до колекції одного з польських музеїв), а також колишня генеральна директорка Одеського міжнародного кінофестивалю Юлія Сінькевич.

Запропонований до обговорення формат українського варіанту послуги в музеях, а саме аудіогіди, сприймається позитивно майже всіма респондентами. Окремі польські експерти вже бачили українські аудіогіди у польських

музеях. Лише один з респондентів висловився критично, зауваживши, що на нього не має великого попиту. Інші зазначали, що в умовах пандемії через суттєве обмеження доступу до музейних інституцій та можливостей подорожей з туристичною метою актуальність цього формату помітно підважується. Представники діаспори особливо підкреслюють іміджеву складову українського аудіогіда – підвищення впізнаваності української мови, включення її у загальноєвропейський контекст (адже у багатьох європейських музеях для вибору представлено мови більшості країн ЄС), а також орієнтування подібних ініціатив передовсім на українську аудиторію.

3. Джерела інформації для міжнародної співпраці

Джерела для пошуку партнерів

Як українські, так і польські експерти для пошуку партнерів переважно обмежуються професійними та **особистими контактами**. Фахівці, як правило, мають значну кількість напрацьованих контактів та віддають перевагу саме такому способу пошуку інформації та налагодження міжнародної співпраці, часом намагаючись свідомо уникати комунікації з інституціями та міністерствами через офіційні формальні канали. Професійні та особисті контакти (як і рекомендації, надані таким колом), на думку опитаних, викликають більше довіри, гарантують надійних та відповідальних партнерів та є більш ефективними як з точки зору отриманих результатів, так і вкладених часових ресурсів. Деякі з польських експертів заявили, що зовсім не використовують відкриті джерела інформації.

Джерелом контактів для подальшої співпраці також є участь у **спільних заходах** (фестивалі, зустрічі, конференції, інші нетворкінг-події тощо). В такому випадку контакти персоніфіковані та більш надійні, адже за контактом стоїть фахівець, зустріч та знайомство з яким/якою відбулись від час професійного заходу. Кіномитці, приміром, спілкуються на фестивалях і в такий спосіб формують професійні контакти.

Важливим джерелом пошуку партнерів є **профільні інституції**, хоча окремі респонденти відзначають негативний досвід звернень до державних установ, поширена думка, що спілкування з інституціями завжди затягує процес через велику кількість формальностей. Окремі експерти озвучують очікування від Українського інституту щодо посередницької функції між фаховим середовищем України та Польщі, а саме налагодження міжнародної співпраці, спільних проєктів, професійних обмінів.

Зрештою, надійними вважаються **службові джерела інформації**, використання професійних мереж, звернення до дипломатичних установ, сайтів окремих інституцій. Зокрема:

Сайти інституцій у сфері публічної та культурної дипломатії

- Посольство Республіки Польща у Києві;
- Посольство України у Республіці Польща, українські консульства у польських містах;
- Польський Інститут у Києві;
- Інститут Адама Міцкевича.

Сайти інституцій у сфері культури:

- Міністерство культури та інформаційної політики України;
- Український культурний фонд.

Мережеві інституції:

- Рада Європи – дає доступ до фахових контактів мережі інституціям, які входять до її складу. Відтак, як правило, пошук партнерів та налагодження співпраці є безпроблемним для таких інституційних агентів.
- Європейська мережа Шекспірівських фестивалів (ESFN) – об'єднує інституції, які популяризують творчість Вільяма Шекспіра; наразі мережа включає Шекспірівські фестивалі з 10 країн та є зручним інструментом для пошуку фахових контактів.

Деякі респонденти вже напрацювали базу контактів, вважають її достатньою для роботи, не шукають нових контактів, а підтримують вже наявні стосунки.

Джерела пошуку інформації

Для пошуку якомога повнішої інформації про культурні установи і події респонденти звертаються до всіх можливих джерел: преса, соціальні мережі, перевірені інтернет видання, фахові сайти.

Зокрема, існує багато популярних польсько-українських сайтів різної тематики. Висвітлюються польсько-українські видавничі виставки, де презентуються польські часописи та польські публікації на українські теми. Співпраці українських та польських видавців сприяє також участь у міжнародних виставках-ярмарках. Зокрема, на «Книжковому Арсеналі» у Києві у рамках

секції «Журнальний зал» 2013 року були представлені сучасні польські часописи «Творчість», «Кіно», «Час культури», двомісячник «Нова Східна Європа», спецвипуск якого вийшов українською, та інші видання.

Професійні кіно- і театральні критики також можуть стати хорошим джерелом інформації про фестивалі, зустрічі, нових кіно-і театральних митців та мистецькі твори.

Однак експерти вказують, що ці джерела потребують верифікації. Основні вимоги до джерел включають надійність (інформація з офіційних джерел або за рекомендацією інших фахівців), поширеність у фахових колах, сфокусованість на визначеній тематиці, об'єктивність, наявність перекладу англійською мовою.

V.

Висновки та рекомендації

1. Загальні висновки та спостереження

Асоціації з Україною у Польщі емоційно позитивні, спираються на особистий і сімейний досвід, географічні образи та спільну історію, поняття сусідства та братерства. Негативні асоціації пов'язані передовсім з політично-економічними викликами: корупцією, олігархами, недотриманням політичних обіцянок. Культурні асоціації розрізнені і ключової ролі у сприйнятті України не відіграють.

Загальне ставлення до України в Польщі неоднорідне, при цьому фахове середовище налаштоване більш позитивно, ніж широка громадськість. Якщо фахівці дивляться на Україну через позитивний досвід професійної співпраці, то на сприйняття ширшого середовища впливає дискурс польських ЗМІ, які з одного боку, небагато приділяють уваги ситуації в сучасній Україні, а з іншого – схильні поширювати негативні оцінки, пов'язані з політичними та суспільними тенденціями в Польщі останніх років.

У контексті роботи з медіа варто відзначити обмеженість знань польських медійників та їхньої уваги до сучасної української культури та українських національних феноменів минулих часів, зокрема, і на історично спільних територіях. Це вказує на потребу інформаційної підтримки українського культурного продукту в польських медіа.

Загалом можна виділити три основні теми, навколо яких формується неоднорідне сприйняття України у Польщі: політичні події в Україні, українська імміграція до Польщі, спільна історична спадщина. Для кожної з них характерні позитивні і негативні способи висвітлення. Так, позитивне сприйняття

української політики наголошує на боротьбі за незалежність, прагненні до свободи, демократичності, а негативне – на корупції, бідності, недоліках політичної системи. Тема української міграції може висвітлюватися і як загроза, і як можливість та фактор економічного розвитку польського суспільства. У темі спільної історичної спадщини наразі переважає політично інструменталізований конфліктний наратив.

Україна і українська культура в Польщі сприймаються фаховим середовищем як явище європейського рівня, але поки що маловідоме і в країні, і у світовому контексті. Вона потенційно затребувана і цікава в Польщі і завдяки історичним зв'язкам та спільному досвіду, і завдяки чисельній українській міграції в сучасній Польщі, однак практичний широкий попит на українську культуру в Польщі несформований.

Українська культура більше відома завдяки фольклору, нерідко у «шароварній» формі, а сучасний культурний продукт вимагає суттєвого посилення промоції. Попит поступово формується завдяки появі на польському ринку українського кіно, сучасних письменників і музичних гуртів.

Серед запропонованих до оцінки культурних феноменів **найбільш відомими для опитаної аудиторії виявились феномени та постаті, пов'язані передовсім з політичними подіями середини 2010-х років** та, відповідно, активно висвітлювані в іноземних ЗМІ (наприклад, *Майдан, Олег Сенцов*), **трагічні події історії України ХХ століття** (*Голодомор, Чорнобильська катастрофа*), а також окремі історичні, історично-архітектурні феномени та постаті у сфері культури – різних періодів (наприклад, *Київська Русь, Херсонес, Леся Українка, Сергій Жадан*).

Значна кількість всесвітньо відомих культурних постатей, життя та творчість яких були пов'язані з різними країнами або з СРСР (наприклад, *Казимир Малевич, Микола Гоголь, Шолом Алейхем, Сергій Параджанов*), як правило, асоціюється респондентами або з декількома країнами одночасно (включаючи і не включаючи Україну), або виключно з Росією. Відповідно, важливим напрямом роботи з такими культурними феноменами при представленні їх іноземній аудиторії є оприявлення місця та впливу України на їхнє життя та творчість. Ще одним окремо характерним саме для польської аудиторії аспектом інтересу є феномени та постаті, які мають відношення як до Польщі, так і України, вартим уваги в цьому випадку є внесок та роль обох країн. Найменш знаними серед опитаної як польської, так і української аудиторії є представники українського авангарду та інші митці, науковці, діячі, діяльність яких припала на ХІХ-ХХ століття.

Досвід співпраці у професійних колах оцінюється як позитивний і перспек-

тивний, сприятливий для втілення нових проєктів у майбутньому. Така співпраця здійснювалася у всіх секторах та аудиторіях дослідження у найрізноманітніших форматах: кіно- і театральні фестивалі, концерти, тижні української культури, літературні зустрічі, художні виставки.

Аналіз причин обмеженості попиту і перешкод подальшого розширення співпраці між Україною та Польщею вказує на такі проблеми управління і фінансування сфери культурної дипломатії

а) незацікавленість офіційних інституцій,^[1] зокрема тих, що відповідають за формування та впровадження проєктів у області культурної дипломатії.

б) недостатність державного фінансування культурної сфери загалом.

в) розпорошеність зусиль різних організацій і осіб (міністерства і профільні творчі спілки, дипломатичні установи; організації діаспори; менеджери окремих представників візуального та театрального мистецтва; літературні агенти тощо), відсутність скоординованих дій у просуванні культурного продукту.

г) бюрократичні перепони, зокрема в організації гастролей українських академічних і сучасних театрів чи художніх виставок за кордоном.

г) недофінансування перекладів творів українських письменників і організації літературних зустрічей.

д) відсутність грантової підтримки наукових досліджень про українську культуру, художнє представлення її розвитку в світовому контексті, спільні культурні феномени.

Для більш ефективного налагодження контактів для двосторонніх проєктів на додачу до прямих контактів між діячами культури на відкритих майданчиках необхідне надійне фахове джерело, або ж інституція, яка б сприяла встановленню цих контактів між діячами культури, збирала б інформацію про них і можливості співпраці, сприяла б налагодженню співпраці. .

2. Специфічні рефлексії та рекомендації аналітиків

Польські і українські респонденти з ентузіазмом і оптимізмом здійснюють спільні українсько-польські проєкти. Однак неодноразово підкреслювалось, що **для успіху співпраці над проєктами потрібні бажання і зусилля з обох сторін, партнерські відносини і спільне фінансування.**

Для більш ефективної промоції української культури в Польщі Українському

інституту доцільно **вивчити досвід і налагодити зв'язки** з Польським інститутом в Києві організувати дискусію щодо сприйняття, знання і розуміння української культури.

Варто вивчити потреби та зацікавлення різних (не експертних) аудиторій в **Польщі** і сформувані відповідні пропозиції і проєкти (сегментація за віком – молодь, люди середнього віку, старше покоління; за секторами - музика, театр, образотворче мистецтво, література тощо). Варто не намагатися зробити продукт цікавим для всіх, а працювати точно на конкретну аудиторію з урахуванням особливостей її сприйняття і попиту на українську культуру.

Існує необхідність **створення спільних, постійно діючих майданчиків для запрошення діячів культури з обох сторін, наприклад стипендій чи мистецьких резиденцій в Україні**, створювати можливості розвивати культурний діалог на постійній, безперервній основі.

Варто **оновити формати представлення культурних феноменів**, відійти від стереотипізованих застарілих образів; не відмовлятися від тих, які вже були напрацьовані в минулому, використовувати їх, але представляти їх осучасненими (наприклад, фемінізм Лесі Українки).

Необхідно **визначитись зі способами і стратегіями представлення у Польщі культурних феноменів**, які респонденти визначають як спільні (наприклад, респонденти асоціюють з Польщею Казимира Малевича, кобзарську традицію, козаків, Івана Мазепу і навіть борщ): як спільне культурне надбання чи чіткіше окреслити саме українську приналежність.

3. Рекомендації по роботі з окремими ЦА.

Музика

- **запропонувати польській молоді проєкти, що опираються на сучасну музику та змішування жанрів, розширювати її інтерес до інших проявів української культури – театру, візуального мистецтва, танцю, кіно;**
- **представити для польської аудиторії більш поважного віку класичну українську музичну культуру у паралельному представленні з польськими відповідниками;** надалі підтримувати гастролі українських академічних колективів;
- **значно зменшити акцент на традиційному форматі фольклорного представлення України на користь більш автентичних форм або ж сучасного мистецтва.**

Медіа

- **розробити ознайомчу програму для польських журналістів**, продемонструвати основні феномени української культури в історичному та сучасному розрізі;
- підтримувати **постійний зв'язок з провідними польськими медійними майданчиками** та інформувати про українські культурні події в Польщі;
- **залучати українських журналістів**, які живуть в Польщі, до промоції української культури.

Література, театр, образотворче мистецтво

- **сприяти перекладу на польську мову творів молодих письменників**;
- сприяти проведенню літературних зустрічей і **представити польському читачеві нові літературні обличчя** на додачу до вже добре відомих О. Забужко, С. Жадана і Ю. Андруховича;
- **сприяти гастролям в Польщі українського сучасного, авангардного театру**;
- **підтримувати участь українських театрів в європейських театральних сезонах**, які, зокрема, проводяться у Польщі (Міжнародний Шекспірівський фестиваль);
- **сприяти створенню спільно з польською стороною постійно діючого «творчого простору»** для проведення виставок образотворчого мистецтва України різних періодів, неакадемічних театральних вистав, літературних зустрічей тощо.

Наука

- **доцільно включити в інформаційний дискурс українські наукові феномени та постаті**, щоб зробити досягнення української науки відомими та представити її найвидатніших діячів широкому польському загалу;
- **продовжити наукове обговорення та представити польському суспільству погляд та оцінку** відомих і шанованих у науковому співтоваристві **польських і українських істориків на важкі сторінки спільної історії**, що дозволить зменшити рівень політизації минулого для потреб сьогодення в польському суспільстві та сприятиме зменшенню гостроти проблеми;
- **розробити програми грантів для молодих польських науковців** для вивчення і представлення української культури та науки.

Кіно

- просувати українське кіно як найбільш потужний канал знайомства з культурою через вже існуючі групи стейкхолдерів і фестивалі (наприклад, Одеський міжнародний кінофестиваль), напрацьовувати нові напрямки і канали співпраці.

Додатки

1. Технічні результати оцінки культурних феноменів

Феномени упорядковано за спаданням рівнем обізнаності про них. Оцінювалось те, скільки відповідей про змістовне знання (принаймні щось, добре знають) зустрічалось серед усіх отриманих відповідей. Упорядкування не є кількісним рейтингом з чіткою розстановкою феноменів по місцях, тому результати доцільно інтерпретувати, експертно розрізняючи групи феноменів: добре відомі, відомі на середньому рівні, маловідомі.

	Обізнаність			Асоціації з країною				Всього
	Не чув	Лише чув, детальної інформації не знаю	Знаю принаймні щось	Знаю досить добре	Важко відповісти	Тільки інші країни	Україна та інші країни	
Майдан								8
Чорнобильська катастрофа		1		5				6
Борщ			2	6		1	3	4
Оксана Забужко		1	1	6				
Олег Сенцов		1	1	6				
Микола Гоголь	1		1	6		5		2
Бахчисарайський палац	1	1		6	1			6
Херсонес	2			6				6
Щедрик	2			6		1		5
Голодомор			2	5			1	6
Київська Русь			2	5				7
Кобзарська традиція	1		1	5			1	5
Леся Українка	1	1		5				6
«Тіні забутих предків» Сергія Параджанова	2			5			1	4
Козаки (Запорізька Січ)			2	4		1		5
Григорій Сковорода	1	1	1	5				7
Сергій Параджанов	1	1	1	5		1	1	5
Сергій Жадан	2		1	5				6
Казимир Малевич		2	3	3	1	3	1	3
Шолом Алейхем	3			5		1		4
Іван Мазепа		1	1	3				4
Бабин Яр	1	1		3			2	2
Скіфи	1	1		3				4
Українське декоративно-ужиткове мистецтво (Петриківський розпис, Косівська кераміка, вишиванка та інше)	1		2	4				6
Софійський Собор у Києві		1	2	3				6
Українське бароко / Козацьке бароко / Мазепинське бароко	1	1	2	4				7
Кримська війна (1853-56)		2	5	1		2		6

	Обізнаність				Асоціації з країною				Всього
	Не чув	Лише чув, детальної інформації не знаю	Знаю принаймні щось	Знаю досить добре	Важко відповісти	Тільки інші країни	Україна та інші країни	Україна	
Олександр Довженко	2	1		4			1	4	7
Георгій (Юрій) Шевельов	3			5				5	8
«Розстріляне відродження»	2	1		4				5	7
Агатангел Кримський	4			4				4	8
Серж Лифар	3		2	2		1		3	7
Кіра Муратова	3	1	1	3	1			4	8
Марія Примаченко	3	1	1	3				5	8
Валентин Сильвестров	4		1	3				4	8
Володимир Горовиць	3	1	2	2		2		3	8
«Земля» Олександра Довженка	3			2				2	5
Василь Стус	3			2				2	5
Бойчукізм	3	1	1	3				5	8
Василь Єрмилов	5			3				3	8
Іван Кавалерідзе	4		1	2				3	7
Лесь Курбас та Театр «Березіль»	4	1	1	2				4	8
Георгій Нарбут	5		1	2				3	8
Давид Бурлюк	5		1	2		1		2	8
Анна Київська	5	1		2				3	8
Яків Гніздовський	6			2				2	8
Броніслава Ніжинська	2	1	1	1		2		1	5
Олександр Мурашко	4			1				1	5
Український авангард 1910-1920: образотворче мистецтво, кіно, література	1	1	3	1				5	6
Дзига Вертов	4		1	1			1	1	6
Харківська школа фотографії	2	3		1				4	6
Іоанн Георгій Пінзель	5			1				1	6
Сергій Корольов	3	1	2	1		1		3	7
Йозеф Рот	3	2	2	1		3		2	8
Андрій Курков	5	1	1	1				3	8
Хайтарма	6		1	1				2	8
Дмитро Бортнянський	3	4		1			1	4	8
Українське модерністське (неофіційне) мистецтво Радянського періоду (представники Алла Горська, Валерій Ламах, Флоріан Юр'єв та інші)	1	2	2					4	5
Соломія Крушельницька	3	2	1					3	6
Юрій Кондратюк	4	3	1					4	8
Олександр Архипенко	3	1	1					2	5
Пауль Целан	3	1	1			2			5
Олександра Екстер	4	1	1		1	1			6
Михайло Семенко	4		1				1		5
Борис Лятошинський	5		1				1		6
Соня Делоне	7		1				1		8
Олександр Богомазов	3	2			1	1			5
Олександр Потебня	5	3					3		8
Володимир Вернадський	4	2				1	1		6
Тетяна Яблонська	6	2					2		8
Паркомунa (представники Олег Голосій, Олександр Гнилицький, Василь Цаголов, Арсен Савадов та інші)	5	1				1			6
ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління)	6	1					1		7

2. Перелік респондентів, які взяли участь у дослідженні

Даніель Музичук [Daniel Muzyczuk], керівник департаменту сучасного мистецтва, Muzeum Sztuki in Łódź

Оля Гнатюк [Ola Hnatiuk], професорка, Києво-Могилянська Академія та Uniwersytet Warszawski

Іза Хруслінська [Iza Chruślińska], польська публіцистка і громадська діячка, авторка книжок про Україну

Проф. Марек Холоневський [prof. Marek Chołoniewski], композитор, саунд-дартист, професор, Akademia Muzyczna w Krakowie, Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie; президент, International Confederation Of Electroacoustic Music.

Боґуміла Бердиховська [Bogumiła Berdychowska], керівниця відділу стипендій (Gaude Polonia), Narodowe Centrum Kultury

Александра Хаб'єра [Aleksandra Chabiera], головна фахівчиня з питань управління культурною спадщиною, Narodowy Instytut Dziedzictwa

проф. Єжи Лімон [Jerzy Limon], директор, Gdański Teatr Szekspirowski; професор, Uniwersytet Gdański

Даріуш Яблонський [Dariusz Jabłoński], продюсер, режисер; виконавчий директор, Apple Film Production; президент Polska Akademia Filmowa

Даніель Шеліговський [Daniel Szeligowski], керівник програми Східна Європа, Польський Інститут Міжнародних Відносин (PISM)

Анджей Стельмашевич [Andrzej Stelmasiewicz], член міської ради м. Гданськ, засновник Gdansk Community Foundation

Томаш Орловський [Tomasz Orłowski], Titular Ambassador, Міністерство закордонних справ Республіки Польща

Генрік Літвін [Henryk Litwin], Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні (2011-2016)

Яна Кривобок, III секретар, Посольство України в Республіці Польща

Респондент зберігає анонімність.

Доктор Джилліан МакКормак [Gillian McCormack], директорка, Internews в Україні

Олександра Іванюк, лекторка, Uniwersytet Warszawski

Юлія Велічко, психологиня, Воєводство Любуське

Ганна Текучева, фахівчиня з організації заходів та адміністрування, Gama, Gdański Archipelag Kultury; диригентка, Chór Vyrii, м. Гданськ

Олександр Пустовий, директор, Українська суботня школа у Варшаві.

Мирослава Керик, голова правління Фонду «Наш вибір», Варшава

Наталія Малик, координаторка, Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek, Gdansk